

ВІДГУК

офіційного опонента, доктора педагогічних наук, професора

Шапрана Юрія Петровича

на дисертацію Романюк Руслани Костянтинівни

«Теоретичні і методичні засади професійної підготовки вчителів біології до профільного навчання учнів», що подана на здобуття

наукового ступеня доктора педагогічних наук зі спеціальності

13.00.04 – теорія і методика професійної освіти

01 «Освіта / Педагогіка»

Актуальність дослідження

Актуальність і доцільність проблеми дослідження, що обрана Русланою Романюк, визначається загальнодержавною потребою у формуванні високоосвічених, компетентних, творчих фахівців, здатних до роботи в сучасній школі. Вище зазначене вимагає від учителя нового покоління оволодіння інноваційними технологіями навчання, постійного самовдосконалення, що відображено в основоположних законодавчо-нормативних освітніх документах. Розробка теоретичних і методичних засад підготовки вчителів біології до профільного навчання учнів детермінована вимогами щодо реформування вітчизняної середньої освіти, пріоритетні напрями яких визначені в Концепції Нової української школи. У контексті переходу вітчизняної освіти до профільного навчання у старших класах постає питання професійної підготовки вчителя, який спроможний здійснювати диференційоване навчання у залежності від профілю класу, рівня навчальної програми (стандарту чи профільного), інтересів, здібностей, професійних намірів учнів; здатний розробляти й упроваджувати в освітній процес варіативну складову (факультативи, спецкурси за вибором); здійснювати науково-дослідницьку роботу з

академічно обдарованими учнями; проводити допрофільну підготовку та профорієнтаційну діяльність. Ураховуючи значущість формування екологічної культури в умовах спільноти сталого розвитку, збереження здоров'я, важливість біології для всебічного розвитку учнівської молоді, професійна підготовка вчителя біології до профільного навчання учнів є вимогою часу. Актуальність проблеми, її теоретична та практична значущість і недостатня розробленість у педагогічній науці й освітянській практиці дозволяють стверджувати, що результати наукового пошуку Руслани Романюк є вагомим теоретичним доробком та практичним внеском у професійну педагогічну освіту.

Дане дослідження є системною роботою, що здійснювалося у відповідності до тематичного плану наукових досліджень кафедри педагогіки, професійної освіти та управління освітніми закладами Житомирського державного університету імені Івана Франка «Формування професійної компетентності майбутнього вчителя в умовах європейської інтеграції» (№ ДР 110U002110).

Ступінь обґрунтованості наукових положень, висновків і рекомендацій

Наукові положення щодо теоретичних і методичних засад неперервної професійної підготовки вчителя біології у ЗВО та післядипломній педагогічній освіті, а також висновки та практичні рекомендації, які здійснені Русланою Романюк у дисертаційній роботі, є достатньо обґрунтованими. Про це засвідчує вагомий перелік використаних джерел, на які авторка посилається у роботі (643 найменування, із яких 58 – іноземними мовами); тривалість виконання роботи (2005 – 2020 рр.); чисельна експериментальна база дослідження –

на різних етапах брали участь у педагогічному експерименті 294 учні ЗЗСО, 19 викладачів ЗВО, 215 учителів біології, 766 здобувачів освіти.

Заслугове на схвалення обгрунтована методологія дослідження проблеми, яка розглядається у трьох площинах – на філософському, загальнонауковому і конкретно-науковому рівнях.

Провідними концептуальними ідеями визначено: неперервність підготовки вчителя біології до профільного навчання учнів на засадах практико-зорієнтованого, контекстного, інтерактивного підходів у межах ступеневої вищої та післядипломної педагогічної освіти; інтеграція формальної, неформальної та інформальної складових освітнього процесу. Концептуальні засади дослідження вміщують взаємопов'язані *концепти* – методологічний, теоретичний та методичний, які складають теоретико-методологічну основу презентованої педагогічної концепції.

У відповідності до мети й концепції дослідження здобувачкою наукового ступеня сформульовано гіпотезу та її складові. Наукова новизна засвідчує великий обсяг проведених теоретичних й експериментальних досліджень, запропонованих ідей, котрі зреалізовані на практиці. Варто зазначити, що дослідження структуроване в часі, під час його проведення використовувалися адекватні теоретичні й емпіричні методи дослідження.

Позитивної оцінки заслугове розроблена в дисертації й експериментально перевірена методична система неперервної професійної підготовки вчителів біології до профільного навчання учнів, що забезпечує формування такої інтегративної якості, як спеціалізована профільно зорієнтована компетентність. Методичну систему утворює теоретико-методичне забезпечення процесу підготовки (освітня програма, навчальні й робочі програми, силабуси навчальних дисциплін, конспекти лекційних курсів із мультимедійним і відео супроводом, інструктивно-

методичні матеріали до практичних і лабораторних занять, навчально-методичні посібники, кейси – професійно зорієнтовані завдання для вивчення біології у старшій профільній школі); організаційно-педагогічні інструменти (форми, методи, засоби навчання); технології реалізації, що представлені модульною кредитно-трансферною накопичувальною системою, практико-орієнтованим, контекстним, кейс-навчанням, інтерактивними й ігровими технологіями, ІКТ, портфоліо тощо.

Достовірність наукових положень і висновків дослідження забезпечується: методологічною обґрунтованістю вихідних положень; застосуванням методів, котрі адекватні предмету й завданням дослідження; репрезентативністю вибірки студентів; поєднанням результатів дослідження із наявним педагогічним досвідом тощо. Загальні висновки роботи структуровані, адекватні завданням дослідження, віддзеркалюють основні наукові здобутки дисертантки.

Наукова новизна і теоретичне значення результатів дослідження полягає в тому що *вперше*:

– у результаті історико-педагогічного аналізу проблеми виокремлено етапи становлення диференційованого та профільного навчання, окреслено провідні тенденції кожного етапу, їх особливості в різних регіонах України;

– розроблено концепцію формування і розвитку *спеціалізованої профільно зорієнтованої компетентності* вчителя біології як динамічної інтегрованої системи теоретичних знань, практичних умінь і навичок, мотивів, ставлень, цінностей та досвіду особистості, що дає змогу успішно здійснювати професійну освітню діяльність в умовах профільної організації навчання; є результатом неперервної освіти особистості, її самовдосконалення, саморозвитку й важливою складовою професійної

компетентності вчителя; виокремлено її структурні компоненти (мотиваційно-ціннісний, когнітивний, діяльнісний, особистісно-рефлексивний), основні критерії та рівні сформованості;

– обґрунтовано модель неперервної професійної підготовки вчителів біології до профільного навчання учнів у якості єдності взаємозумовлених і взаємопов'язаних структурних блоків (цільового, концептуального, мотиваційного, змістового, операційно-діяльнісного, результативно-оцінного);

– *удосконалено* зміст, форми, технології формування і розвитку спеціалізованої профільно зорієнтованої компетентності вчителя біології у процесі навчання у ЗВО та здобуття післядипломної педагогічної освіти; уточнено понятійно-термінологічний апарат проблеми дослідження («професійна підготовка вчителя», «неперервна професійна підготовка вчителів біології до профільного навчання учнів», «профільне навчання», «професійна компетентність»).

Практичне значення отриманих результатів, рекомендації щодо використання результатів і висновків дисертації

Результати дослідження виявляють ознаки практичного спрямування, а його авторка Руслана Романюк має суттєвий науково-методичний доробок. Зокрема, дисертанткою: здійснено розробку методичної системи підготовки вчителя біології до профільного навчання учнів та інтеграцію її в освітню програму підготовки здобувачів магістерського рівня спеціальності 014.05 Середня освіта (Біологія та здоров'я людини); розроблено й упроваджено навчально-методичне забезпечення навчальної дисципліни «Теорія і методика навчання біології у старшій профільній школі» (силабус, навчальна й робоча програми, інструкції до організації лабораторних занять і самостійної роботи над курсом,

робочий зошит тощо); створено й апробовано програму курсів підвищення кваліфікації учителів «Формування професійної компетентності вчителя біології профільної школи в сучасному освітньому просторі» тощо. Судячи з тексту рукопису й автореферату дисертації, заслуговує на схвалення використання досвіду роботи студентського гуртка «Інноваційні технології навчання біології у школі». Окрім того, Русланою Романюк видано підручники, навчальні посібники для здобувачів вищої освіти, вчителів й учнів старших класів.

Основні положення і результати дослідження упроваджено в освітній процес Житомирського державного університету імені Івана Франка (довідка № 1/1509 від 30. 12. 2020 р.), КЗ «Житомирський обласний інститут післядипломної педагогічної освіти» Житомирської обласної ради (довідка № 01-162 від 04. 02. 2021 р.), Херсонського державного університету (довідка № 03/520 від 08. 02. 2021 р.), Ніжинського державного університету імені Миколи Гоголя (довідка № 04/480 від 02. 02. 2021 р.), Національного педагогічного університету імені М. П. Драгоманова (довідка № 22 від 17. 02. 2021 р.).

Узагальнений досвід підготовки вчителів біології до профільного навчання учнів, одержані теоретичні й емпіричні дані можна рекомендувати до впровадження в освітні програми підготовки майбутніх учителів біології в умовах вищої ступеневої освіти в університетах та під час проходження курсів підвищення кваліфікації учителями-практиками.

Повнота викладу наукових положень, висновків і рекомендацій, сформульованих у дисертації, в опублікованих працях

Основні результати виконаного дослідження відображено в 48 публікаціях (23 одноосібних). Серед них: 1 монографія, 9 навчально-методичних праць (зокрема, 1 підручник для студентів природничих спеціальностей ЗВО і 1 навчальний посібник для вчителів та учнів 10-х

класів природничого профілю, рекомендованих МОН України), 19 статей у провідних фахових виданнях України (12 одноосібних), 2 одноосібні статті у зарубіжних наукових періодичних виданнях та 1 розділ закордонної монографії країн-членів ЄС у співавторстві. Крім того, 16 публікацій апробаційного характеру представлено у матеріалах наукових конференцій, різного рівня (міжнародній, всеукраїнських, регіональних), збірках наукових праць, науково-методичних періодичних виданнях.

Оцінка змісту і структури дисертації, її завершеність

Заслуговує на увагу ретельна розробка структури дисертаційної роботи, що складається зі вступу, п'яти розділів, висновків до кожного з них, загальних висновків, списку використаних джерел і додатків. Дисертація виявляє ознаки логічності й послідовності. Усі розділи й підрозділи взаємообумовлені й взаємопов'язані.

У вступі розкрито актуальність дослідження, визначено його мету й завдання, об'єкт і предмет дослідження, розкрито концепцію і методологічні підходи дослідження.

У першому розділі роботи – *«Теоретико-методологічні основи дослідження проблеми підготовки вчителя біології до профільного навчання учнів»* обґрунтовано методологію дослідження проблеми неперервної професійної підготовки вчителів біології до профільного навчання учнів. Зокрема, авторкою визначено провідні філософські концепти (філософія гуманізму, натурфілософія, соціофілософія і антропософія), що базуються на діалектичній методології пізнання. Загальнонауковими методологічними підходами дослідження визначено системний, синергетичний, історичний, аксіологічний та компетентнісний, а конкретнонауковими – особистісно-діяльнісний, акмеологічний, андрагогічний, диференційований, інтегративний і контекстний. Виокремлено загальнодидактичні, андрагогічні та

конкретно-методичні принципи, що забезпечують ефективність професійної підготовки вчителя біології профільної школи. Вдалим є визначення поняття профільного навчання як виду диференційованого, особистісно орієнтованого навчання учнів старшої школи, що забезпечує максимальне врахування інтересів, здібностей та схильностей учнів, їхніх професійних, життєвих та освітніх намірів шляхом змін у структурі, змісті й організації освітнього процесу.

Особливо ґрунтовним є другий розділ роботи – *«Становлення ідеї профільного навчання в контексті історико-педагогічного та порівняльного аналізу підготовки вчителів»*. У ньому наведено результати історико-педагогічного дослідження основних етапів розвитку профільного навчання (і диференційованого як його передумови). Доведено, що підготовка вчителя біології до профільного навчання учнів сьогодні не має належного теоретичного й методичного підґрунтя.

У межах третього розділу – *«Концепція професійної підготовки учителів біології до профільного навчання учнів»* розкрито концептуальні ідеї неперервної професійної підготовки вчителів біології у межах проведеного дослідження. Досить вагомими результатами дисертаційної роботи є виокремлення автором спеціалізованої профільно зорієнтованої компетентності як складової професійної компетентності вчителя біології та розробка моделі неперервної професійної підготовки вчителів біології до профільного навчання учнів.

У четвертому розділі дисертації – *«Організаційно-методичні засади професійної підготовки вчителя біології до роботи у старшій профільній школі»*, у якому обґрунтовано зміст неперервної професійної підготовки вчителів біології до профільного навчання учнів в умовах ступеневої вищої освіти (програми магістерського рівня) та під час післядипломної педагогічної освіти здобувачкою наукового ступеня детально й вдало

розкрито технології професійної підготовки учителів біології, зокрема: інтерактивні, ігрові, тренінги, case-study, контекстного навчання, ІКТ, портфоліо тощо.

У п'ятому розділі – *«Експериментальна перевірка ефективності моделі підготовки учителя біології старшої профільної школи»* описано програму, етапи, організацію і методики експериментальної роботи. Досить ґрунтовно здійснено аналіз й узагальнення констатувального етапу педагогічного експерименту, що охоплював учнів ЗЗСО, учителів і здобувачів освіти 11-ти закладів вищої освіти. Детально висвітлено результати формування етапу педагогічного експерименту, здійснено візуалізацію матеріалу у вигляді таблиць і діаграм, здійснено перевірку статистично значущих ознак в аспекті достовірних відмінностей в порівнювальних групах із використанням критеріїв Стюдента і Пірсона.

Ідентичність змісту автореферату й основних положень дисертації

Змістове наповнення, теоретичне та практичне значення, висновки, що викладені в авторефераті, віддзеркалюють основні положення дисертаційної роботи.

Дискусійні положення та зауваження щодо змісту дисертації

Позитивно оцінюючи наукове й практичне значення проведеного дослідження Русланою Романюк, варто висловити деякі дискусійні положення, побажання та пропозиції:

1. Дисертанткою здійснено ґрунтовне історико-педагогічне дослідження генези розвитку проблеми, проте доцільність її надмірної деталізації можна поставити під сумнів (с. 125-215 рукопису).

2. На рисунку 3.3 у моделі неперервної професійної підготовки учителів біології до профільного навчання старшокласників не досить вдалим є розташування різновидів освіти (формальної, неформальної, інформальної) та рівнів освіти (бакалаврського, магістерського та

післядипломної освіти). Існує певна неузгодженість у графічному відображенні зв'язків між ними.

3. Виявляє подив звертання здобувачки до проблеми професійної підготовки фахівців за першим (бакалаврським) рівнем. Окрім того, на с. 96 рукопису дисертації авторка детально розглядає Державний стандарт для учнів 5-9-их класів базової середньої освіти, що не узгоджується із завданнями дослідження (для роботи в профільній школі придатні лише здобувачі магістерського рівня вищої освіти). Аналогічна некоректність спостерігається у графічному зображенні моделі неперервної професійної підготовки вчителя біології до профільного навчання учнів.

4. На с. 220 рукопису дисертації здобувачка наукового ступеня апелює до думки науковців щодо розробки концепції в аспекті виокремлення педагогічних умов наукового дослідження. У той же час, у рецензованій роботі здобувачкою наукового ступеня здійснений поверховий аналіз педагогічних умов, що сприяли досягненню мети дослідження. На жаль, у графічному зображенні моделі вони також не віднайшли свого віддзеркалення.

5. У відповідності до авторської моделі й тексту дисертаційного рукопису неперервна професійна підготовка вчителів біології зведена лише до формування спеціалізованої профільно-зорієнтованої компетентності (с. 273).

6. Варто зазначити вагомість відомостей, що наведені в додатках: про інноваційні технології навчання (Додатки К, Л, М); методичні розробки змісту підготовки магістрів і вчителів біології (Додатки Ж, З). Виявляється доцільним проведення їх ґрунтового аналізу в основному тексті дисертації.

Висновок. Рецензована дисертаційна робота виконана вперше, є актуальним, самостійним, завершеним, ґрунтовним і достатньо апробованим дослідженням, результати якого виявляють ознаки практичного значення для розвитку вітчизняної педагогічної науки й практики. Сформульовані в дослідженні висновки можуть бути використані в закладах вищої освіти з метою оновлення освітньо-професійних програм, організації дослідницько-пошукової роботи, при написанні здобувачами вищої освіти курсових і кваліфікаційних робіт тощо. За характером фактичного матеріалу, ступенем його кількісного та якісного аналізу, рівнями новизни й значущості результатів дослідження, обґрунтованості висновків дисертаційне дослідження **«Теоретичні і методичні засади професійної підготовки вчителів біології до профільного навчання учнів»** відповідає вимогам Порядку присудження наукових ступенів, затвердженого постановою Кабінету Міністрів України від 24.07.2013 № 567 (зі змінами, внесеними постановою Кабінету Міністрів України № 656 від 19.08.2015 р.), а його авторка, **Руслана Романюк**, послуговує на присудження наукового ступеня доктора педагогічних наук зі спеціальності 13.00.04. – теорія і методика професійної освіти.

Офіційний опонент:

доктор педагогічних наук, професор,
завідувач кафедри біології, методології і методики навчання,
ДВНЗ «Переяслав-Хмельницький державний педагогічний
університет імені Григорія Сковороди»

Юрій Шапран
ПІДПИС
Засвідчується
Поч. ВК